

Generaal Foch dekoreert Belgische soldaten en officieren.

loopen, in den nacht, weg, ver weg van dit moordtooneel... Dan gaan, onweerstaanbaar, ons aller gedachten naar de vier helden die liggen moeten nabij het Duitsche blockhaus. « Zouden zij op hun post geraakt zijn? » zoo vragen wij ons af, want ze zijn in klaren dag opgetrokken, langs de eenig enkele baan die, tusschen 't water in, naar de voorposten leidt der Duitschers. Daar zitten ze nu misschien te wachten, de beenen in modder en water en slijk, hun oogen blind te kijken of geen onraad komt en ongerust te overpeinzen of hun plan lukken zal: den voorpost aanvallen en de bezetters ervan krijgsgevangenen nemen. Of hebben de Duitschers ze gezien? Of hebben scherven van onze obussen ze niet gekwetst of gedood?

Nog altijd bulderen onze kanonnen, dichters bij ontploffen nu de bommen. Kort, nijdig, vlijmend geknal van 't schot der 75-tigers wisselt af met het zwaar, doller losbranden van 149-tigers die, hoog boven ons met schokken schijnen voort te stoomen, tot ze recht voor onze lijnen neersmakken met helle flikkering en somber gedaver. In de wolken, de vlam van Duitsche shrapnells naar vliegers van bondgenooten.

Opeens, op den weg in de richting van het blockhaus, een hevig geflits, een forsche knal, nog een en nog: « 't Zijn onze mannen die granaten werpen! » juichen wij. Nu vuren alle kanonnen te gelijk er op los, snel op een vliegen de projektielen door de lucht... Dan, langzamer...

« 'k Heb twee geweerschoten duidelijk gehoord », zegt de luitenant, « 't wordt tijd dat we gaan zien ».

We trekken af. Waar de weg in de loopgrachten uitkomt, staan reeds eenige soldaten.

« Er zijn al drie gevangenen naar den majoor gebracht. De vierde is nog achter. »

« En onze jongens? »

« Ongedeerd, alle vier. »

Vóór den strijdpost van den majoor twintig, dertig piotten rond twee soldaten: de helden!

Gekleed als Indianen uit den Far-West, onkennelijk, beïmoederd en besliskt.

« We hebben 'nen Duitsch moeten ginder laten, hij was te erg gekwetst, maar 'k heb hem nog een verband kunnen leggen. Waarom ook hebben zij op ons geschoten! »

Dichter dringen de piotten rond den verteller en 't is raar, die groepeerings in den maneschijn! Maar de majoor buldert door 't vensterken van zijn dekking:

« Allen weg daarbuiten, ik kan met al uw gebabbels niets begrijpen van wat me hier wordt gezegd. »

Daarbinnen heeft de eerste ondervraging plaats der krijgsgevangenen. De vierde Duitscher wordt aangebracht: een kloekke kerel van rond acht en twintig jaar. Onrustig kijkt hij rond.

Na eenige minuten brengt men de gevangenen buiten, een voor een, tusschen hun veroveraars.

O, die stille drama's. We hooren die van enkelen, en ze teekenen die van velen... We kunnen ons niet weerhouden, ook daarin een kijkje te geven, naar hetzelfde werk. Dr Elebaers vertelt van een « Vader ».

« Hij was uit de omstreken van Mechelen gaan vluchten. Twee zoons in 't leger en sedert maanden had hij van hen geen nieuws meer gehad.

De jongste was ook moeten optrekken: klas 1914.

Hij zat daar vóór mij de oude, nog kranig, maar moe van zijn lange reis. Want hij kwam uit het verre Vendee waar hij gastvrijheid genoot met zijn vrouw en zijn dochter. Twee dagen en een nacht had hij in den trein gezeten, was toen in een stad afgestapt, dicht bij ons kantonnement en had den heelen nacht rond de statie geloopt:

« Want ik kende daar niets of niemand, Mijnheer de Pastoor. Toen ben ik dezen morgen te voet naar hier gekomen. »

't Waren nog zeven kilometers, in 't stof, door de brandende zon. Hij droeg een grooten korf vol eieren, chocolade, boter...:

« Dat lust onze Door. ziet u! »

Generaal Biebuyck.

Tevreden glimlachte hij, maar seffens daarna kwamen de tranen in zijn oogen.

« O ! toen ik dit telegram kreeg dat mijn lieve jongste zoon in 't gasthuis lag, ziek, doodziek... mijn hart kwam vol. Zoo'n goede, goede jongen ! Hij had ons zooveel geld gekost, maar hij was er ons zoo dankbaar voor ; hij was de troost van ons oude dagen. Wat kon hij schoon orgel spelen, Mijnheer de Pastoor ! Want hij was koster-orgelist bij ons. »

En fier richtte de man het hoofd op.

« Ja, dat weet ik, want ik deed hem hier ook onder de militaire mis spelen. Hij was waarlijk een kunstenaar. »

« En dat hij nu sterven gaat.. » Hij snikte.

Er zijn smarten die met geen woorden te stillen zijn. 'k Beproefde het ook niet. Maar wij koutten voort over hem, den lieveling, over zijn goedheid, zijn gelatenheid, zijn hoop op beterschap :

« Want hij heeft hoop, 'k heb hem gisteren nog gezien. En dat 's goed teeken. »

« Ja, ja, mijnheer Pastoor. En 't zal toch zijn zooals O. L. Heer wil ; maar, geloof me, 't is hard, hard. »

« Nu gaat ge hem bezoeken, zeker ? Neem de tram, want de weg is lang. »

Bedankend ging de vader toen door, maar de tram was weg en 'k zag hem gaan, gebogen onder den last van zijn droefheid, maar blij zijn zoon nog levend te zullen zien en hem wat zoetigheden te brengen. 's Avonds moest hij terug ; weer een nacht en twee dagen trein !

Tien week daarna ontmoette ik den aalmoezenier der gasthuizen.

« Zeg, weet u 't nieuws ? De jonge orgelist, die van uw kantonnement kwam, is naar den hemel, juist gestorven toen ik hem een « Manuel de plain-chant » bracht dat hij me gevraagd had.

Zijn vader is op de begrafenis geweest. Treurig, vriend ! Zoo'n droefheid heb ik zelden gezien. »

Hij ruste in vrede, mijn brave jongen ! Zoo dikwijls hadden zijn kunstenaarsvingeren onze soldaten meegevoerd naar de hoogste aanbidding vóór Gods altaar. »

Ziehier hoe « De Legerbode » een patroelje-tocht beschrijft :

« In de loopgraaf dringen de patroeljeurs te-gaar, de granaten worden uitgedeeld. Een nacht als eene inktflesch, en een nijldige stuifregen die door merg en beenderen dringt. Zij zijn ongeveer twintig man, met de politiemuts of de kap over het hoofd, met rubberlaarzen geschoeid, den sabel op zij, den revolver in den gordel en de handen in de zakken. Op het granietbankje gezeten, rooken zij de eene cigaret na de andere, tegen het reglement in... Doch wat kan men hun wel zeggen ? Binnen eenige stonden zullen zij misschien, ginder, tusschen de wilgen, met het mes spelen.

Stoutmoedig genoeg, dat reisje naar de geheimzinnige haag. Wel heeft men deze reeds in alle hoeken doorsnuffeld, doch telkens werkt die naam op de verbeelding. Wel, eens te meer opgetrokken ! Al moest men er zijn vel laten, zoo er maar een Mof of twee gevangen kan worden, en de aanvoerder tevreden is.

Het vlot glijdt op den IJzer, de touwen piepen. Traag, op een rij, trekt men door de voorposten, waar de wachten tot over de ooren in hun groote regenmantels geduffeld, ons nakijken. Men geraakt vast in den prikkeldraad onder het hooge gras bedolven. Halt, voor de laatste aanbevelingen. Elk op zijne plaats. Het centrum met den officier ; twee groepen ter bescherming der flanken. Een geruisch in het gras... Vooruit. Gebukt... Met sprongen, telkens eenige meters, glijden de mannen tusschen 't riet. Men moet zich haasten, de hinderlaag moet gelegd worden vooraleer de vijand de haag bezet heeft. Eene loopbrug wordt over 't Waalvaardeken geworpen ; die der genie zullen het bewaken. Opgepast nu, niets scheidt ons meer van de Moffen. Men laat zich neer, en ziet uit ; men kruipt eenige meters ver... Een schaduw sluipt voorbij... Wij blijven in verbinding.

Er heerscht kalmte, het kanon zwijgt. Hier en daar een geweerschot, het geschuifel van een kogel. In de Deutsche loopgraven huilt een hond naar den dood.

De mannen trekken vooruit, soms op den buik, in het slijk der moerassen. Een vuurbol schiet voor ons uit ; onbeweeglijk houden wij een oog in 't zeil.

Links teekenen zich somber af de struiken der geheimzinnige haag. De vooruitgang wordt langzaam trager. Men hoort de ademhalingen van zijn wapenmakker. Het hart klopt luider. Men gevoelt zich ver, ver van zijn liniën verwijderd en verlaten. De kalmte is lastig, men hijgt naar den strijd. Thans is men op den boord der haag : rechts wijzen de hooge boomen waar een vijandelijke post is gevestigd. Duidelijk hoort men op het loopbrugje gaan en ginder ver 't gedommel van een trein die ons misschien dicht zal

Generaal De Lobbe.

voorbijrijden... 't Is alsof men iets van den grond, waarop men uitgestrekt ligt, inademt.

De officier en twee sergeanten trekken vooruit en door de haag: de vijandelijke post is nog niet opgekomen.

Plots, achter ons, het gerucht eener ontplofing, een oorverdoovend gedruisch. 't Is eene granaat die springt.

Terzelfdertijd, van uit de dikte der haag, een gele vlam, een schot en een gerekte kreet. Daarna begint het geweervuur langs alle kanten, de granaten ontploffen... Boven den donder uit, klinkt de fijne stem van den officier die de verzameling beveelt. Hoe?... Wat gedaan?... In het midden van de vergaderde groep, twee slappe lichamen welke men mededraagt... Men begrijpt niets van den toestand. Men beziet beangstigd den aanvoerder. Deze, recht, den revolver in de vuist, staat als een marmeren beeld in de bleekheid der verlichtende vuurpijlen. Hij wijst op de haag met een gebaar. Verstaan. En vooruit. Het kanonvuur verlicht ons. Kreten in den nacht:

« Rechts! »

Wat is die zwarte gestalte? Den dolk er in gestoken. Iets warmes vloeit langsheen uw arm. Tweemaal scherp gefluit...

« Halt! Achteruit! »

Hoe?... Wat beteekent dat?... Men gaat achteruit. Eene gekende stem roept u. Men licht een lichaam op. Andere kreten gaan van aan het loopbrugje uit.

« Ter hulp! Wij zijn omsingeld, de vijand verspert den weg. » De aanvoerder gaat voort: « Houdt stand! »

Men werpt zich op de deinzende groep... Schoten, de grond davert, de lucht riekt naar buskruit, men hoest. De dolken flikkeren in de vluchtige klaarten. Men steekt en slaat, verschiet

zijn laatste patronen; men rolt in 't slijk, staat op, en duizelt; de schaduw die zich aan de uwe vastklampt strekt twee lange armen uit. Het vuur houdt plots op. En schorre keelklanken, door de verschrikking beklemd, roepen heesch:

« Kamerad. »

Men wrijft zich 't voorhoofd af. Werktuiglijk trekt men terug over het vlot... en spoedt zich naar de loopgraaf. Dan, u uit uwe verdooving opwekkend, drukt een officier u de hand... uwe met slijk en bloed bedekte hand.

« Prachtig, dappere kerel... Gij hebt zes krijgsgevangenen medegebracht. »

Het volgende teekent de stemming: 't Is uit het dagboek van een infanterist:

« Een heerlijke zomermiddag met vroolijken zonschijn, zooals het noodig was voor den grooteren bijval van het zwembkampioenschap onzer L. A.

Ik heb het bijgewoond en 't scheelde weinig of ik deed er aan mee; in alle geval waren het eenige aangename uren: het khakipubliek wemelde op de kanten der Molenbrug. De zeer sportlievende Dr... had beloofd te komen zien, dus kwam eene regimentsmuziek het feest volledigen. De brug diende den duikers tot loopplank en toejuichingen prezen de knapste zwimmers. Ik voelde in de lucht een atmosfeer van sympathie en eendracht, die me deugd deed en met vreugde hoorde ik in dezen hoek van het oud onoverwonnen Vlaanderen de lustige Waalsche woorden helmen.

Een voor een springen de duikers van de brug, de eenen onbeholpen, zonder bevalligheid, de anderen trachtend een sierlijke lijn te houden en zonder gerucht te verdwijnen in het kalme water.

En eensklaps de kreet: « De saucisse! » En al de hoofden draaien om en raden het te dikwijls herhaald drama: In het Zuiden richt het Duitsch vliegtuig zich met een plotselingen sprong op, na den ballon gemitrailleerd te hebben. Twee ballons dalen zoo snel als ze kunnen en vier witte zonschermen vallen er eensklaps uit en drijven mede met den wind: de vier valschermen der waarnemers... Zij hebben gelijk gehad, want daar verschijnt een roode vlek boven op een der ballons; zij vergroot, geheel het hulsel vlamt al vallend en, in een oogenblik, blijft er niets meer over van het toestel.

En het vliegtuig, de granaatkartetsen tartend, stijgt boven de wolken, door onze woedende blikken gevolgd.

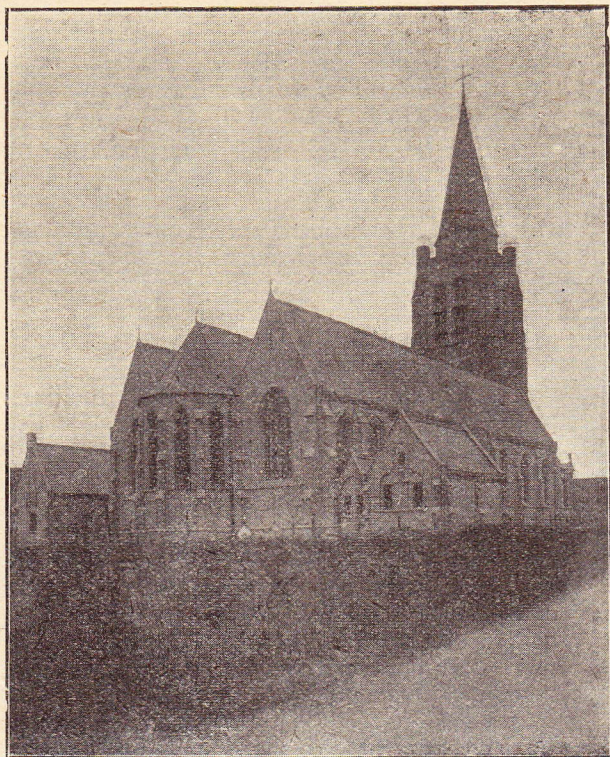
Reeds herbeginnen de duikers en dokter B..., de scheidsman, roept de namen af:

« B..., 5° linie, klassieke sprong. »

B..., komt op de planken, zeker van zich zelve, kalm, wetend dat hij de beste der duikers is. Hij wacht, richt zich op en, met losse bevalligheid, in een sierlijke booglijn, doet hij een prachtig geslaagden duiksprong. Zijne vrienden — en hij heeft er — juichen toe; men geeft hem 59 op 60.

Het zullen goede oogenblikken zijn waaraan men over vijftien jaar zal terugdenken, wel te verstaan als we dan in vrede leven. »

Doch nu in den Zomer van 1917 heerschte er

De kerk van Vlamertinghe.

plots groote hoop. Er zou een offensief losbreken. Engelsche troepen wisselden de Franschen af, die nog altijd den sektor van Nieuwpoort bezet hielden.

De Britten kwamen met een overvloed van materiaal, maakten een kamp te Adinkerke, een ander te Coxyde, lieten dit dorp en Oost-Duinkerke, alsmede Wulpen ontruimen en spraken van niet meer of minder dan Oostende en Zeebrugge te nemen.

Ze moesten de piratennesten hebben, vanwaar de onderzeeërs het ekonomisch leven in Engeland en de bondgenoot-landen bedreigden en een gevaar waren voor de gansche oorlogvoering.

De Engelschen legden wegen aan.

Een nieuwe spoorweg, die sedert 1915 Adinkerke met Proven verbond, kreeg allerlei vertakkingen naar hospitalen en munitiedepots, en werd in verbinding gebracht met het Fransch en Engelsch net.

Ook de lijn Adinkerke, Veurne-Diksmuide werd verdubbeld nu. Tot Diksmuide, is bij wijze van spreken. Ze werd slechts gebruikt tot tegen Oostkerke. Van hier kwam men te Kaaskerke, en hoe het daar was? Men luistere naar de stem van een soldaat:

« Onder dezen afgrijselijken grauwen, lagen hemel, ziet dit hoekje grond er treurig en verwoest uit: niet meer om aan de vruchtbaarheid der vette Vlaamsche weiden te herinneren; Kaaskerke, samenloop van belangrijke verbindingsloopgrachten, is sedert twee jaar en half het doelwit der vijandelijke granaten; de loopgrachten

zijn reeds overdekt met distels en wild gras; zoo oud zijn ze, en men ziet niet eens meer waar de kaden der statie waren; eenige meters van het gebouw staan nog recht; staven liggen hier en daar, ellendig en verroest; en, opstekend uit een borstwering, herkent men nog den paal die den barreel van den overweg weerhield. De plaats was eens beschaafd...

Thans, langsheen den ongelukkigen weg, beurtelings beschoten en hersteld, hangen de takken verbrijzeld aan de enkele overlevende boomen; in een heeft een granaat door de kracht der ontploffing een Friesch ruiter geslingerd, die er in blijft hangen.

Dezen morgen, rechtstaand op het bankje van de loopgracht der inspanning, heb ik de puinen van Diksmuide gezien, vollediger en afzichtelijker dan deze van Dinant of van Leuven.

Diksmuide! Van verre herkent men de kerk: de stukken harer muren zijn hooger dan deze der andere gebouwen. Het overige, hoopen steenen; en dit alles krioelt van Moffen natuurlijk. »

Waar de IJzerbrug lag, stak nog eenzaam een pijler boven.

Spoorwegen leiden ook naar Coxyde-bad 'en dorp, naar Oost-Duinkerke en van de andere zijde naar Eggewaartskapelle, Fortem en Loo.

Een net van rails omgaf dus het front.

Men voerde een massa munitie aan.

Groote verwachting werd gewekt. We zullen nu die operaties nader beschouwen: allereerst die van Meessen-Wytschate, dan den Duitschen aanval bij Nieuwpoort, en eindelijk, de gevechten in de richting Poelkapelle en Passchendale.

* * *

't Was nu volop Zomer. Van den waarnemingspost op den Kimmelberg had men een gezicht over het strijdtoneel. De zon straalde over het wijde land. Hoeveel Vlamingen hebben daar in vredetijd gestaan! Maar welk een verschil toen.

De zon blonk op Ieperen's roode en grijze daken en witte halle; speierde over de velden, waaruit torens zich verhieven; ze vonkte op de blanke hoevegevels en Dickebusch' vijver.

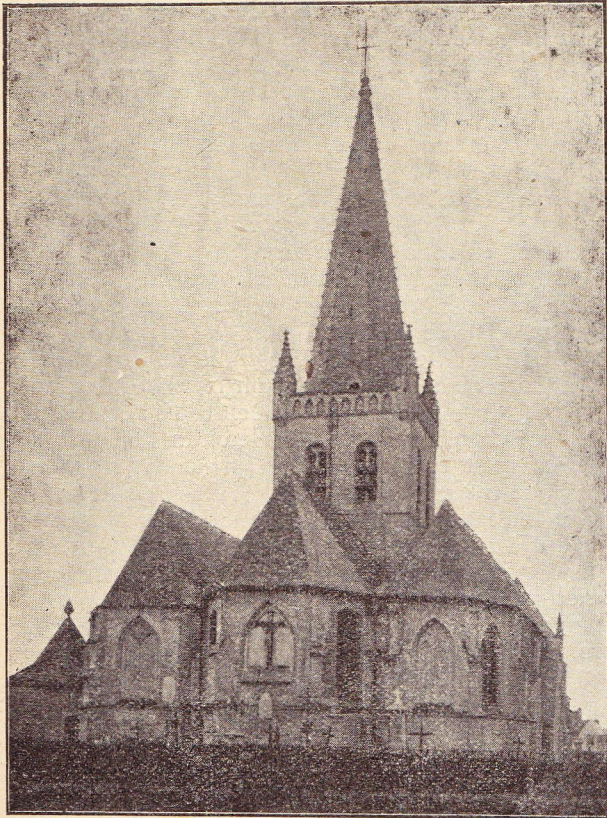
De graanstukken schitterden als vlekken goud tusschen het groen van weiden en klaverstukken. De wieken der molens hingen nog roerloos als 't kruis, waarmede de boeren zich bereidden tot den arbeid van den dag en de moeders hun kinderkens teekenden, eer ze die te deure uitzonden in de blijde natuur.

Karren en wagens verschenen van achter de heuvels en de blauwe of grijze wijten wiegelden tusschen de boomen, welke de wegen lijnden, stedewaarts.

Een tram schuifelde en gelijk een rap speldding gleed ze langs de ouderwetsche herbergen en gehuchten, stoppend even maar, als had zij alleen haast in de streek, waar de stad zelve voortdurend ingedommeld scheen.

Wat een weelde overal..., tot Roeselare en Torhout, tot Nieuwpoort en Diksmuide... En daar de Catsberg, waar de abdij staat.

't Kristusbeeld aan den kalvarieberg hangt in

De kerk van Oost-Vleteren.

de volle klaarte. En de zwijgende paters wandelen somber op den ouden berg. En daar Belle, Fransch in name, maar Vlaamsch van wezen. En te Armentiers rooken de schouwen en spuwen hun vuilen rook uit. En hoe ze daar menschen kerkeren in nauwe zalen bij de ronkende wielen en rammelende getouwen.

Dan de Leie bij Wervik daar... En Meessen... Wat lag 't nog fier op zijn edele afkomst, als met zijn adelbrief van gravin Adèle en de Fransche koningdochters, die er in de abdij meesteres waren!

En dan de heerlijke omgeving van de Hutte!... De dikke, wijdvertakte eiken, de immer groene dennen, de ineengestrengelde struiken, de slanke populieren, de boschjes van hazelnoten, eldorado voor de jeugd, evenals de bermen der holle wegen, met hun zwarte braambeziën, waarvan men jam bereidde... De verrukkelijke wildernis, waar 's morgens honderden konijntjes op 't bedauwde gras speelden, of des avonds in den maneschijn heen en weer huppelden, waar de talrijke fazanten nestelden, onder het waakzaam oog van de brigade boschwachters, die 's nachts in een schapzak, de stoutmoedige stroopers afloerden...

Ja, zóó was het geweest. Maar thans was het landschap veranderd!

En nu begin Juni braakten de kanonnen geweldiger dan ooit hun vuur. Was het de inleiding tot het offensief? Zoo vroegen de bewoners zich

af, die nog nabij het front waren gebleven, als te Dickebusch en Westoutre.

Tien dagen duurde het vreeselijk artillerie duel, en 't woedde over Meessen en Wytshate. Men herinnert zich hoe deze plaatsen in November 1914 na een verschrikkelijken strijd in de macht der Duitschers waren gevallen. Verder kwamen 's keizers troepen niet.

Die punten waren van groot belang. Ze lagen op een rij hoogten, welke de gansche omgeving beheerschten.

Het 2° Britsche leger van generaal Plumer lag aan den voet der heuvels.

De Duitschers begrepen, dat Meessen en Wytshate den inzet zouden zijn van een vreeselijken strijd. Zij hadden hier zes divisies.

Generaal von Arnim, bevelhebber van het 9° leger, kreeg nog hulp. Hij stond in de legergroep van Lodewijk van Beieren. Deze zond naar Rijsel nog 4 divisies. De Deutsche troepen hadden bevel tot 't uiterste stand te houden.

In den nacht van 6 op 7 Juni hoorde men tot ver in den omtrek een vreeselijk gedonder. De bevolking tot in Fransch-Vlaanderen schrok er van op. Wat mocht dat zijn?

Den volgenden dag vernam men de waarheid: De Engelschen hadden een gedeelte van den heuvelkam van Wytshate in de lucht doen vliegen met een half miljoen kilo dynamiet... De hoogte was omgewoeld en had de Deutsche bezetting als verzwolgen in de holen en spleten.

Erger dan een aardbeving was het geweest. Het land lag er opengereten, gescheurd, omgekeerd, verwoest. 't Was eensklaps onder geweldige stralen vuur en zwarte wolken rook met een slag, die tot in Engeland gehoord werd, opengebarsten... en het had zich dan gesloten over menschen, geschut, verdedigingswerken, puin... De ontzettende schok dolf een onmetelijk graf en sloot het hier en daar weer...

En inderdaad, zoo was het gegaan. De Britten zouden met mijnen werken. Dit plan was al lang van te voren beraamd; ja, reeds in 1915.

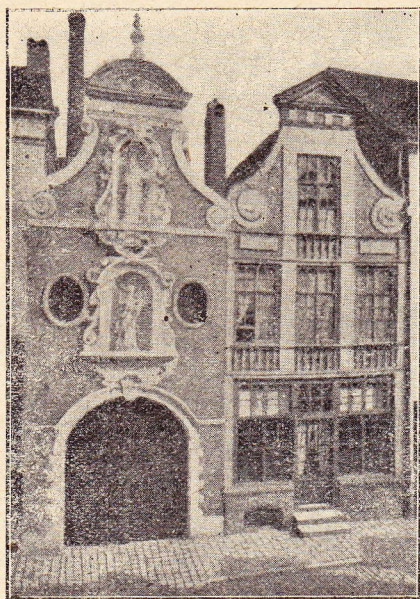
Men groef gangen tot onder de hoogte, en maakte daar kuilen voor 19 mijnen. Aan een had men twee jaar gewerkt. Elke mijn kreeg een zware lading dynamiet. En de inrichting was zoo, dat ze allen op 't zelfde oogenblik moesten springen.

De Duitschers vermoedden niets. En toch hadden ze in 1915 een zelfde list willen gebruiken. 't Was bij Komen. Ze hadden daar bij en op het kerkhof mijnen gelegd, en ze wilden er geallieerde troepen lokken, om dan den bodem op te blazen. Maar 't plan lekte uit. En geallieerde vliegers kwamen er bommen gooien. Een zware ontploffing volgde. Veel soldaten kwamen om. Reeds lang begraven lijken van het kerkhof lagen nu bloot en verspreid...

De Engelschen slaagden thans in 1917 beter in hun opzet.

Om 3 uur 's morgens zou de ontploffing plaats hebben. Lloyd George te Londen was verwittigd en zat aan de telefoon. En op het juiste oogenblik hoorde hij den slag.

Laten wij van Deutsche zijde het gebeurde na-

Ieperen : de St. Franciscusschool.

der beschouwen. Dit toch bleef in de achtergelegen steden geen geheim : 't was te ontzettend geweest en officieren en soldaten spraken er met burgers over.

In dien nacht dan stonden detachementen op het ondermijnde gebied ten aanval gereed. Immers, de Britten hadden vernielingsvuur en gordijnvuur op de achtergelegen stellingen gericht en zulks deed een infanterieaanval vermoeden. De troepen, die weerstand moesten bieden, schoven dus zoo ver mogelijk vooruit en de Britten hinderden hen niet, al lagen Australiërs, Nieuw-Zeelanders en Ieren voor de bestorming klaar.

Drie uur. Een vreeselijk gedonder. Een zee van vuur. En in den hellen gloed een afschuwelijk visioen : steenen, balken, boomen, aardklompen gingen de hoogte in, en daartusschen lichamen, rompen, armen, beenen, hoofden.

Een gehuil dat niets menschenlijks meer had : de doodskreet van honderden mannen.

De grond scheurde en een reusachtige krater van enkele km. lengte en breedte, verslond puin van huizen, hoeven, boomgaarden... en troepen.

Tot ver in de omgeving vielen menschenlijke overblijfsels, bloedige klompen vleesch, met steenen, aarde, zand, hout, ijzer.

Een officier, die aan de ramp ternauwernood ontsnapte, drukte zich als volgt uit :

« Ik heb reeds veel verschrikkingen meegeemaakt in Frankrijk en in Rusland. Ik meende, dat er niets ergers kon gebeuren, dan ik al had gezien. Maar deze ontploffing te Meessen was nog veel erger dan ik mij voorstellen kon. Aan mijn voeten barstte de grond open. Boven mij hing een zwarte wolk, belicht door vreeselijke vlammen. En in dat schijnsel zag ik slechts lichamen... zag ik onze eigen mannen, wegge-

slingerd, verminkt, uiteengerukt. Bloed, hersenen, ingewanden spatten op ons. En het gehuil... een oogenblik maar, onmiddellijk op den slag, maar nooit, neen, nooit kan ik dat vergeten. Samen met 't visioen zal het mij mijn leven lang vervolgen. Ik had al een afkeer van den oorlog, nu is mijn walg sterker dan elk ander gevoel. Het is een moordderij, een slachting, die niet te beschrijven is. »

Doch de ontploffing was niet alles. Onmiddellijk drongen de Britten vooruit en bestormden de hoogten rond den krater.

De Duitschers bekwamen van hun eersten schrik. 't Was thans geen tijd, om lang over het gebeurde na te denken.

De Nieuw-Zeelanders, Australiërs en Ieren beklommen de hoogten. Spervuur hield versterking tegen. Britsche vliegers daalden tot op 30 meter boven de vijandelijke artillerie en de konvooien, en wierpen een nieuw soort projectiel uit, bestaande uit brandende olie. 't Was een hel nu. Mannen lagen levend te verbranden en niemand had tijd zich om hen te bekommeren.

Alles wat nog weerbaar was, moest den bestormer weerstaan. Tanks waggelden voor de afdelingen uit. Daar sprong ook heuvel 60 de lucht in.

Vechtend, moordend, huilend en tierend vielen men in granaattrechters, zette daar de worsteling voort, omklemde elkaar tot in den dood. Bommen en handgranaten knalden open, machinegeweren zaaiden kogels.

In eenige oogenblikken waren de Britten meester van de rij hoogten tusschen heuvel 60 en Sint-Yves.

In het puin van Meessen en Wytschate hield nog een laatste groep Duitschers het wat langer uit, strijdend met den moed der wanhoop, wachtend op versterking.

Maar vliegers overgoten de aanrukkende benden met kokende olie, met brandende vloeistoffen, artillerie weefde een gruwelijk gordijn van vuur, waardoor niemand levend scheen te kunnen dringen.

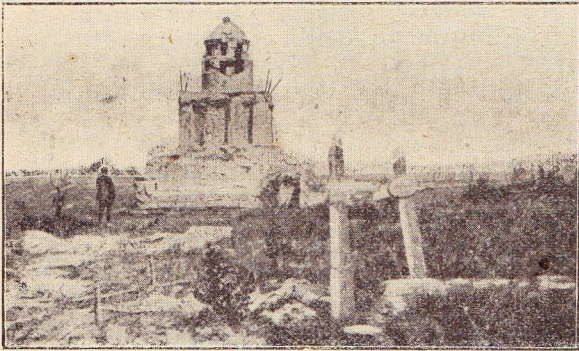
Tegen den middag gaven de overlevenden te Meessen zich over, wat later die van Wytschate.

De sterke stelling was genomen.

De Britten daalden nu de Oostelijke helling af, en namen dan de tweede stelling. Maar de kraters zelve boden thans een hindernis. Ze vormden voor de Duitschers een verdedigingspositie. Om vier uur hadden de troepen van Plumer Oosttaverne in hun bezit.

Toen daalde de nacht op dezen afschuwelijken dag. Duizenden dooden lagen op Vlaanderens bloedigen, omwoelden grond. Misvormde lijken hingen allerwegen in prikkeldraad, en niet altijd geheele lijken meer, maar rompen, hoofden, ledematen afgerukt door het ontzettend spervuur of de duivelsche handgranaten.

Als hijgend lagen nu beide partijen in hun posities. De Britten kampeerden op het veroverd terrein, schuilden voor een nieuw bombardement in haastig gegraven kuilen. En in den nacht hoorde men nog doodskreten, gekerm, gehuil op dat vervaarlijk niemandsland. Hoevelen lagen er

Duitsche begraafplaats van Terhand.

in hevige smart, in koorts en dorst, met branden-
de kwetsuren te sterven!

Naar beide zijden vloeiende een stroom gekwet-
sten. Zoo kwamen er aan te Wervik, Meenen,
Kortrijk. In de laatste stad zag men ze bij gan-
sche troepen, of in autos en schepen.

Een moordpartij was het geweest. Op sommige
punten, zooals aan de Groote Hallen, waar men
operaties deed, lag het bloed tot op de straat.

Maar zulks weerhield de Duitsche staf-officie-
ren niet, om in hun hotels als gewoonlijk hun
weelderige avondmalen aan te richten; door de
ramen kon men hen zien zitten aan met bloemen
versierde tafels, in een zee van licht. Van buiten
ontwaarde men de lange halzen der wijnfles-
schen. Een orkest speelde....

Zoo ging het te Kortrijk toe. Men leefde er op
grooten voet. Toen de keizer de stad bezocht,
kreeg het gemeentebestuur bevel het mobilaar
van een gansch nieuwe slaapkamer voor den
oppersten krijgshoofd te laten vervaardigen. Het
stel kostte 40.000 frank. De keizer ging elders
overnachten. Opper-officiëren maakten van die
slaapkamer dan gebruik.

De eenvoudige soldaten, die van 't helsehe
mont kwamen en die verlichte eetzaal zagen,
als was het daar bestendig feest, mochten niet
murmureeren..., doch denken en vergelijken,
zulks kon men hun toch niet verbieden... en daar
werd de kiem gelegd voor de revolutie, welke
later uitbreken zou... Lenine kon geen grooter
propaganda voor zijn denkbeelden doen dan hier
geschiedde....

* * *

Keeren wij tot Meessen terug.

De 8^e Juni brak aan. De Duitschers bleven den
ganschen voormiddag rustig, wel een bewijs hoe
zwaar hun troepen gehavend waren geworden.
Haastig echter voerde men versterkingen aan en
's avonds volgde dan ook een tegenaanval tus-
schen het kanaal Ieperen-Komen en het gehucht
Sint-Yves.

Hevig weer was de strijd. Onstuimig rukten de
keizerlijken aan. Ze hadden opdracht kost wat
kost de verloren punten terug te winnen. Ten
Oosten van Meessen en bij Klein-Zillebeke voor-
al ging het vreeselijk toe.

Machinegeweren en artillerie moordden gansche
rijen bestormers neer; dadelijk werden de bres-
sen gevuld. Nieuwe verliezen...maar ook nieuwe
versterking. Vervolgens een strijd man tegen
man, een elkaar aangrijpen met razernij.

Meessen, dat was als een leus geworden voor
de Britten.

In Engeland en de Dominions kende men met
Ieperen slechts dien naam. Meessen was geno-
men. Het bericht had de ronde der wereld gedaan
en het mocht nu niet verloren gaan.

Te middernacht was de weerstand gebroken.
Weer volgden eenige dagen stilte. Ook de
troepen van Flumer hadden rust noodig.

Den 11ⁿ echter trachtten ze hun veroveringen
uit te breiden en namen in een onweerstaanbaar
élan de Potterie-hoeve en 't gehucht Gapaart.

Doch meer bereikte men hier niet. De Duit-
schers hadden thans versterking genoeg om ver-
deren vooruitgang te stremmen.

De Britten namen bij Meessen en Wytschate
7432 gevangenen, waarvan 145 officieren; ze
hadden een buit van 47 kanonnen, 242 machine-
geweren, 60 loopgraafmortieren. Men schatte
het aantal neergevelde vliegtuigen op 95.

Douglas Haig bracht huide aan de troepen in
een legerorder, waarin hij de meening uitrukte,
dat de vijand niet lang aan zulke slagen zou kun-
nen weerstaan.

Men mag aannemen, dat de operatie met deze
negentien mijnen, een proefneming is geweest,
welke echter niet de gewenschte uitslagen ople-
verde, want men heeft sedert van die taktiek
afgezien.

Meessen was een overwinning, een strategi-
sche zooals men ze noemde, een naam voor een
zege, die echter een mislukking bleek. Niet al-
leen verkreeg men geen doorbraak, doch men
moest het offensief naar Passchendale nog zes
tot zeven weken uitstellen. Men had de ervaring
opgedaan, dat er heel wat bijgevoegde maat-
regelen genomen dienden te worden.

En zoo volgde weer een tijdperk van verken-
ning en voorbereiding. Veel strijd werd in de
lucht geleverd, tusschen eskaders vliegtuigen.
Tal van drama's speelden zich daar af.

Van weerskanten wierp men bommen. Pope-
ringhe, Belle, Hazebroek, Sint-Omer, Duinkerke,
Calais kregen hun deel.

De Britten bestookten Oostende, Brugge,
Gent, Torhout, Roeselare en Kortrijk.

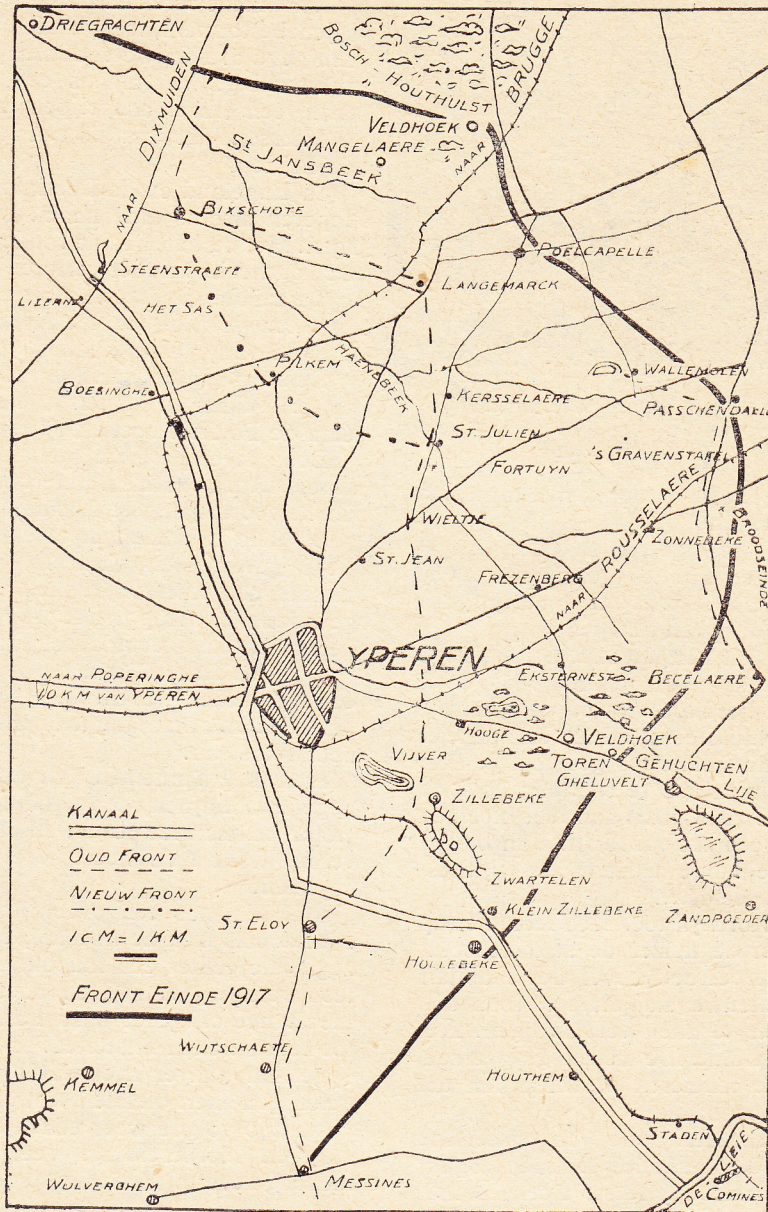
Een episode zal niet licht vergeten worden.
Het drama speelde zich te Roeselare af, en
't bewijst hoe wonderbaar wel de spionnagedienst
ingericht was.

Op de Wapenplaats stond een nieuw, smaakvol
gebouw, verscheidene verdiepingen hoog, het
arsenaal.

Den 21ⁿ Juli 1917 kwamen er Duitsche troepen
te Roeselare aan. Ze werden ingekwartierd in het
arsenaal en in een school die wat verder in de
Leenstraat staat.

's Avonds verscheen een eskader Britsche
vliegtuigen boven de stad, dat zonder een oog-
blik weifelen het arsenaal, de school en de gas-
fabriek kwam bestoken.

De aëroplanen daalden zeer laag en wierpen

Kaart der krijgsbedrijven.

bommen uit. In een oogwenk stond het arsenaal in brand.

Groote vlammen verhieven zich uit het dak en door de ramen, en ook de trap schoot in lichtelaaie, zoodat de uitgang voor de soldaten, die boven gelegd waren, afgesneden was.

Toen gebeurden er vreeselijke tooneelen. Huilend en tierend en schreiend drongen de Duitschers naar de ramen om er uit te springen. Sommigen vielen dood of zwaar gewond ten gronde, maar voor de meesten was de vlucht onmogelijk. Omringd door de vlammen, vonden ze geen uitweg meer en kwamen in den vuurpoel om. Anderen bleven brandend in de raamopening steken en nog enkele dagen later kon men uit het bovenvenster een verkoold lijk zien hangen.

Uit het gelijkvloers stormden de soldaten als razenden weg, maar bij het helle schijnsel der

vlammen daalden de Britten zeer laag over de Wapenplaats en bestookten met hun machinegeweer de vluchtende groepen.

In de vuurzee klonken doodskreten. Ook de school en de gasfabriek brandden. Gansch de stad lag daar in den rossen gloed. Burgers gingen zien, maar werden weggejaagd. De bezetter wilde deze nederlaag verbergen, doch de ramp was te ontzettend en te groot om verborgen te kunnen blijven.

Den volgenden morgen begon men uit het rookend puin en het zwartgeblakerd gebouw, dat tot als een geraamte uitgeteerd was, de verkoalde overblijfselen weg te halen en in ruwe bakken te sluiten. De wagens reden onophoudelijk naar het kerkhof heen en weer.

Nooit hebben de Duitschers hun juiste verliezen in Roeselare's arsenaal bekend gemaakt,

DE STRIJD OM NIEUWPOORT.

Een Britsche nederlaag aan de kust.

De slag in Vlaanderen begon met een nederlaag, welke eenige oogenblikken van angst bracht.

We hebben verteld, hoe het vak Nieuwpoort door de Britten overgenomen was, en deze een aanval op 't oog hadden, om Oostende en Zeebrugge te nemen. Men mocht dit noemen een offensief tegen de duikbooten.

Maar de Duitschers begrepen die plannen en zouden er zich natuurlijk met alle macht tegen verzetten. De duikbootoorlog was immers naar hun meening het wapen, dat hun de zege brengen moest.

Op den duikbootoorlog hoopte ook het Duitsche volk.

Onze kust van Lombardzijde tot Knokke was als een vesting geworden. De duinen zaten vol geschut. In betonwerken waren machinegeweren verborgen. Men had millioenen besteed aan de vreeselijke batterijen Tirpitz, tusschen Oostende en Leffinge, Deutschland bij Breedene en Wilhelm II bij Knokke. Hotels en villas onzer badplaatsen schenen redouten. Mijnen sperden alle geulen af en prikkeldraad vormde een warnet over het strand.

't Duitsch geschut bestookte in de eerste dagen van Juli 't IJzergebied op vreeselijke wijze. Een dorp als Eggewaartskapelle, even te voren nog bijna geheel bevolkt, viel in enkele dagen in puin. Alle wegen stonden onder vuur. Tot in Duinkerke barstten de granaten open.

Maar de vijand had nog een ander plan: hij zou den Brit voor zijn.

't Was 10 Juli. Er woei een geweldige storm. De wind loeide over de Vlaamsche vlakke, hooge golven beukten het strand en regenvlagen sloegen neer.

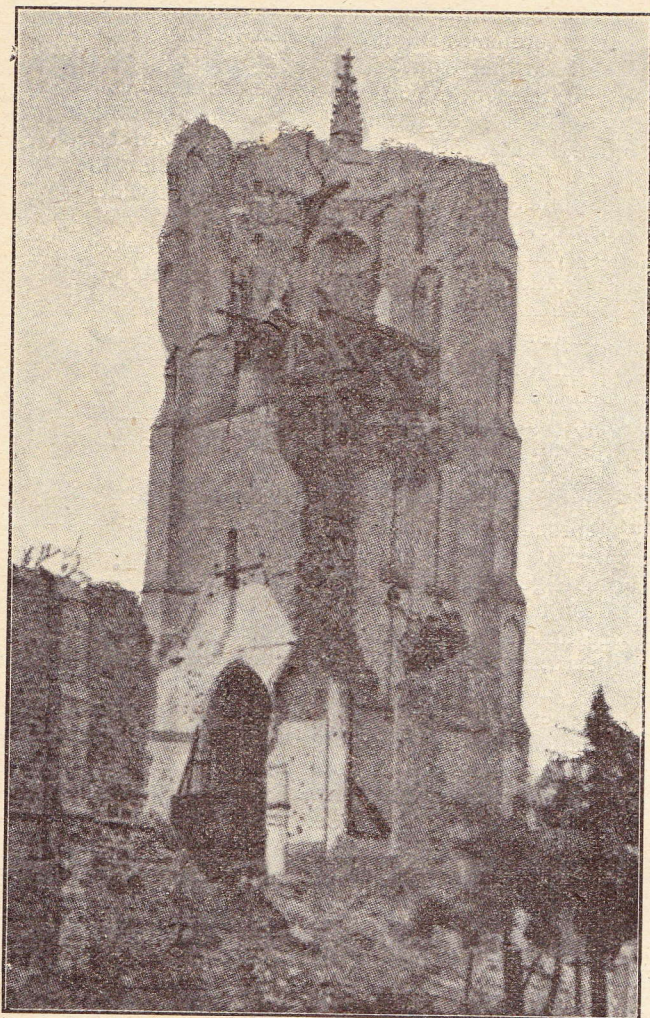
Tegen den avond barstte eensklaps hevig Duitsch artillerievuur los. Het werd gekoncentreerd op de Britsche stellingen tusschen de zee en Nieuwpoort. Zelden had men zulk een orkaan van ijzer en staal zien neerstorten. In enkele stonden waren al de verdedigingswerken omgewoeld. Dan kwam er gas. En eindelijk stormden de Duitschers vooruit en wierpen zich onstuimig op hun tegenpartij.

Vlammenwerpers baanden den weg. De Engelsche troepen, vooral uit nieuwe lichteningen bestaande, weken onder dien ontzettenden schok.

Maar de bruggen over de IJzermonding waren verbrijzeld. Hulp kon er niet opdagen en, tevens was de terugtochtsweg afgesneden. 't Geleek als op den slag van Nieuwpoort in 1600 tusschen Nederlanders en Spanjaarden, toen prins Maurits de schepen wegzond, en tot zijn troepen zei:

« Voor u hebt ge den vijand, rechts en achter u de rivier, links de zee. En als ge vluchten wilt, moet ge eerst de zee uitdrinken. »

De Duitschers hadden nu dezen ruwen dag voor hun aanval uitgekozen, omdat de Britsche

De kerk van Elverdinghe.

maar 't aantal slachtoffers bedroeg verscheidene honderden.

Generaal von Stein lag toen hier met Beiersche troepen. Heel gelaten zei hij:

« Dat is de oorlog. Zooiets moet een soldaat elken dag verwachten. »

Hij had tot opdracht een offensief in dit vak Passchendale-Poelkapelle te weerstaan, dus op het slagveld, waar in 1914 reeds duizenden jonge Duitschers 't leven lieten.

* * *

Geheel stil viel het front na Meessen nog niet.

In Juni hadden plaatselijke gevechten in Artois plaats, bij Monchy-le-Preux en Bellecourt.

Tegen het einde der maand hadden aanvallen plaats bij de Franschen te Vauxaillon en omgeving, in Champagne en bij Mort-Homme.

Maar de groote slag in Vlaanderen moest nog ontbranden, en aan weerskanten bereidde men er zich gejaagd op voor.

oorlogsvaartuigen, wegens den storm, geen stelling nemen konden om den vijand in de flank te beschieten, gelijk het in 1914 was geschied.

De Engelschen waren op hun eigen kracht aangewezen. Velen sprongen in wanhoop in 't water en verdronken. Meer dan duizend man moesten zich overgeven. Men zag hen 's anderdaags te Oostende op den trein voeren.

Nabij de zee drongen de Duitschers tot aan den IJzer. Wat verder van Lombardzijde werd de strijd nog dreigender.

We herinneren aan al de offers voor de sluizen van Nieuwpoort gebracht. Die sluizen waren de sleutel gebleven van het gansche IJzergebied.

En nu scheen het of de vijand dien sleutel zou bemachtigen. Ook hier dreef hij de Britten weg en naderde tot op korten afstand van de bruggen. Haastig voerde men versterking aan. Nieuwpoort geleek een hel. Granaten regenden in het puin. Wat nog recht stond, plofte neer. Door granaatscherven, shrapnellkogels, door wolken verstikkenden rook, gassen, stof, moesten versche troepen aanrukken.

't Was weer als in 1914, toen ons legertje hier zulke zware offers bracht.

Tusschen de sluizen en Lombardzijde ontstond in den avond een vreeselijke worsteling, die in den nacht voortduurde.

Gelijk de golven ginds op het strand, rolden steeds maar de rijen van Duitsche aanvallers aan, doch werden telkens gegrepen in het vuur van artillerie en machinegeweren; en wie hier aan ontsnapte, viel onder de knallende handgranaten of stootte op de bajonetten.

Kost wat kost moest Nieuwpoort behouden blijven.

En 't bleef in onze handen. Tegen den morgen waren de tegenstanders naar Lombardzijde terug gedreven.

Onder het vuur herstelde men de verdedigingswerken. De volgende dagen trachtten de Britten het verloren terrein nabij de zee terug te winnen, maar dit slaagde niet. Het bleef verloren. Er was dus eenige verandering gekomen in de linie. Maar over den IJzer waren de Duitschers hier niet geraakt.

Toch was een offensief op Oostende en Zeebrugge nu uitgesloten. Het hoofdkwartier zag van dit plan af en meende de kust te doen vallen door vorderingen naar Passchendale, Staden, Roeselare. Voor dat offensief moest men nog wat wachten.

Zwaar waren de verliezen der Britten geweest. Een stroom van gewonden vloeide naar Adinkerke en van daar naar Calais. Zwaar gewonden, waarvan velen met verbrand gelaat, bracht men naar het Oceaan-hospitaal van De Panne, hetwelk nu zoo'n uitbreiding had gekregen, door allerlei pavillioenen, dat het wel een afzonderlijk dorp geleek.

* * *

«Waarom liet men ons niet voor Nieuwpoort?» zoo vroegen onze Belgische soldaten, bij wie die Britsche nederlaag veel teleurstelling wekte.

De IJzerlinie handhaven, beschouwden ze als hun eeretaak. En hoe kenden ze dit bijzonder deel van het front.

Franschen, die de hel van Verdun meegemaakt hadden en later aan den IJzer kwamen, verklaarden, dat ze het Fransch front verkozen boven deze vlakke, bloote streek, waar de kabelballons de minste beweging bespeurden en het water de beproevingen zeer vermeerderde.

Ja, de Belgen kenden de IJzerlinie. Hoe onverschrokken deden ze hun patroeljetochten, hun plaatselijke aanvallen, verdedigden ze elken voet gronds.

En nu we nog even in dit vak vertoeven, kunnen we niet nalaten de geschiedenis der gebroeders Van Raemdonck aan te halen, als een staaltje van de hooge plichtsbetrachting, welke onze soldaten bezielde.

Edward en Frans Van Raemdonck waren twee gebroeders uit Temsche, die, ofschoon de eerste in 1895 (8 Oktober) en de tweede in 1897 (24 Januari) geboren was, wel tweelingen geleken. In vrede stijd zag men hen altijd bijeen. Samen hadden ze hun eerste Kommunie gedaan, samen gestudeerd, samen langs de Schelde gekuierd en den stroom beluisterd, samen hun hart aan Vlaanderen geschonken. Frans was een droomer, had een dichtersziel, Edward zag meer het praktische, werkelijke leven en voor zijn broeder trad hij dikwijls als een beschermmer en raadgever op.

Toen de Koning bij België's grooten nood uitriep:

«Vlamingen, gedenkt den Gulden-Sporenslag» gingen de gebroeders Van Raemdonck zich als soldaat aangeven en zag men den grijzen vader op het gemeentehuis te Temsche met vochtige oogen en bevende hand zijn handteekening zetten, waardoor hij zijn dierbare zonen, die prachtige jongens aan 't land schonk, om het in zijn zware beproeving te helpen verdedigen.

O, welk een offer! Frans en Edward begaven zich naar Sint-Nikolaas en 's avonds keerden ze in uniform te Temsche terug, om nogmaals hun ouders en vrienden vaarwel te zeggen.

Eerst samen in het 3^e linie, gingen zij later naar het 23^e en dan naar het 24^e. Edward was bezorgd om zijn jongeren broeder Frans wiens ziekelijk gestel dezen veel lijden deed.

O, ja, vaak zag men Edward afkomen voor de voorposten, beladen met twee ransels en aan den arm zijn broeder geleidend, verre langs de lange vermoeiende wegen naar 't kantonnement. Edward was een kind van het werkelijke en wist wonderwel met het leven en zijn omstandigheden om te springen.

Frans had er als een voorgevoel van, dat hij hier het leven laten zou. Hij sprak er soms met goede vrienden over, en in een gedicht riep hij het uit: «Ik zal sterven ver van huis». En nu in 1917 werd die voorspelling bewaarheid.

Beide broeders hadden gezworen elkaar in het gevaar bij te staan, als 't moest, samen te sterven.

Zij waren in gansch hun regiment om hun wederzijdsche liefde bekend. En zij hielden hun eed en vielen in 1917.

De kerk van Noordschoote.

Toen het nieuws zich verspreidde: « De gebroeders Van Raemdonck zijn samen gesneuveld », greep dit zeer velen diep aan, hoe men ook aan den dood gewoon was.

Een kameraad beschreef het drama als volgt:

« Onze kompagnie had de opdracht gekregen in de eerste Deutsche lijn te dringen. Een eerste lenteweelde hing door het ruim en joeg nieuw leven door onze aderen. Iedereen voelde de oude strijd lust weer in zich opborrelen. Terwijl een lustig rumoer onder de manschappen opsteeg, zagen wij de sergeanten-gebroeders zich verwijderen in de eenzaamheid.

O, wat gebeurde er in hun ziel? Ze dachten wel aan huis, aan hun lieve ouders, die smachtend op hen wachtten, ze dachten wel aan de vrienden, doch edelmoedig en elkaar en hun land getrouw, legden zij de handen samen en bij de huisvering, welke ze gevoeld hadden voor een subliem doodvisioen, zwoeren zij, de een zonder den ander, niet terug te keeren.

Het was drie uur in den morgen geworden. Somberheid en angst omfloersden het zwarte uitspansel; kalm kwamen de mannen in het gelid, dolken of granaten dragend. Aangevoerd door onzen kommandant, dobberden wij over de planken wegelkens en eindelijk dwarsten wij over een smal voetbrugskanalen den heiligen, bloeddronken IJzer. Onzeglijk is het, hetgeen wij dan gevoelden. Eenieder, kennende de hem opgelegde taak, nam zijn aangewezen plaats in en wachtte. Een poos doodelijke stilte nog; toen doorflitsten opeens weerlichten de lucht.

Onder een goed doorhamerend bombardement

wippen wij eendrachtig de Deutsche loopgracht in. Tweegevechten zijn woest aan den gang. Het bloed kookt. Wij werpen handsvollen granaten en hooren kermen. Wij werpen gedurig aan, tot alles stilt. Hier en daar vangen wij een vluchtenden Duitscher en brengen hem achterwaarts. Alles is 't werk van een oogenblik.

Een afgrijselijk tweegevecht is ontstaan tussen de kanonnen en onder het afschuwelijkste gedonder keeren wij, na ons bloedig moordwerk, naar onze loopgrachten weer, met den lach van het zegepralende leven op ons gelaat. Toen de mannen geteld werden, waren er drie vermisten in onze rangen: een Waal, wiens laatste woorden geweest waren: « J'ai une sœur à venger! » en de twee sergeanten-gebroeders Van Raemdonck!

Drukkend en pijnend liep de droeve mare rond. O, wij hebben ze zoo hemind! En waren ze nu dood? Wat was er gebeurd?

O, niemand zal het ooit kunnen vermoeden, nietwaar, welk een tragieke grootheid hun dood bereikt heeft, want wij, arme menschen, kunnen slechts met een flauwe schets ons gevoelen weer geven en uitdrukken!

De Waalsche soldaat werd in een heldhaftig tweegevecht doodelijk gekwetst in de Deutsche linie.

Frans, die met zijn mannen die loopgracht overrompeld had, stuitte op dit bloedig wrak. Edelmoedig, zooals wij hem kenden, zal hij al zijn krachten hebben ingespannen om den makker uit den strijd achteruit te brengen.

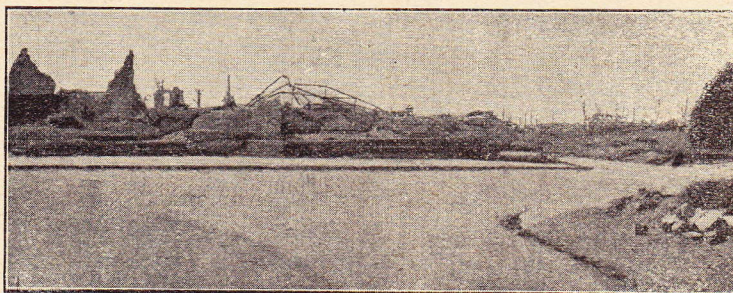
O, ziet toe, hoe hij zich offert en afbeult, meer willende doen dan hij kan! Ziet hem dit zware menschenwrak opnemen, zachtjes het over de hooge schans dragen en dan struikelend, door obusputten en prikkeldraad, omfladderd van doodsschermen, als een liefde-engel den hijgenden strijder achteruit brengen! O neen, hij zal wellicht nooit gevoeld hebben, dat hij zelf gewond werd binst dien kalvariegang, en uitbloedde, vreeselijk. Doch uitgeput, haast ademloos, achter den eersten boom, als achter een schut, zal hij zijn makker neergeveld hebben en daar machteloos, met den reutel in zijn bloedige keel, geroepen en gewacht hebben op Edward, zijn broeder.

O Edward! Reeds had hij eigenhandig drie Duitschers omvergeschoten en door zijn moed alle vijandelijke verbindingsloopgraven versperd; reeds was hij achteruit gekomen met zijn mannen, na volbrachte taak en... daar stond hij almeteens pal, aan den IJzer, op de plaats der broederlijke afspraak...

Hij zag met zijn heldere, vlammerende oogen rond, doch zijn lieve broeder niet ziende, weigerde hij over den IJzer te gaan en onder het dreigendste kanonnengevecht, ontredderd en schuimend van woede, angst en liefde, ging hij op zoek naar zijn broeder.

Hier wordt de pen machteloos en ik laat uwe zielen zelf putten in de diepte van die ideale, eindeloze broederliefde.

Men weet alleen, dat men achttien dagen nadien, midden 't groote areen, waarvan twee vijandelijke loopgraven de bloedige schouwburgen

Ieperen : Het Vleeschhuis in 1918.

zijn, de gebroeders teruggevonden heeft, ineen-gestremgeld voor eeuwig... dood!»

Dit was bij Steenstrate gebeurd. Men had de gebroeders ter plaatse begraven. Later vond men nún graf niet weer. Het offensief had den grond omwoeld en ook het gebeente verstrooid.

Een feit, maar een van de vele. Ja, er was diepe plichtsbetrachting in ons leger, daar tijdens de wacht aan den IJzer.

En nu men van een offensief hoorde, hoopte men, dat ook voor de Belgen het uur geslagen zou zijn, om die lange, lange wacht te mogen eindigen en den weg te banen naar het bezette land, naar huis.

De Duitschers waren op hun hoede. Men zag meer kabelballons tegen den blauwen of wattenhemel.

De telegrammen van den keizer meldden over de gansche wereld, dat men nooit een bombardement gekend had, gelijk er nu een in Vlaanderen bulderde. Zijn staf liet meer en meer geschut aanvoeren en de troepen versterken.

Den 13ⁿ Juli hadden luchtgevechten plaats tusschen eskaders van elk, meer dan dertig toestellen.

Zoo brak de 31^e Juli aan, de verschrikkelijke dag.

XXIII.

HET OFFENSIEF IN VLAANDEREN IN 1917.

Slagen van Bixschoote en Langemark.

Bixschoote was geen vreemde naam meer. Eertijds lag het dorp daar vreedzaam tusschen Langemark en Steenstrate, achter het kanaal van Ieperen naar den IJzer.

In 1914 had de bevolking Westwaarts moeten vluchten en vochten Fransen en Duitschers in haar huizen en tuinen.

Het plaatsje ging verscheidene malen van hand tot hand, doch bleef tenslotte aan de keizerlijken.

In 1915 was er een geweldige worsteling geweest bij Steenstrate en Pilkem, en wij herinneren er aan, hoe de Belgen er op het hachelijkst oogenblik den toestand redden.

Nu in 1917, voor het offensief, liep de linie als volgt: van Diksmuide tot Noordschoote, Belgen,

dan tot Boesinge, de Fransen, onder generaal Anthoine. Van Boesinghe liep het front over het kanaal langs Wieltje, Verloren Hoek, voor Ieperen, naar Zillebeke, Oosttaerne, Gapaard naar de Leie, naar Waasten (dat aan de Duitschers was). Dit laatste deel was bezet door het 11^e Britsche leger, generaal Fergusson (Engelschen, Schotten, Welschen en Australiërs).

Tegenover de geallieerden stond het IVe leger van Sixt von Arnim, groep Rupprecht van Beieren; 13 divisies Beieren en Pruisen en de 3^e gardedivisie.

In den nacht voor den 31ⁿ Juli trokken de Fransen over 29 bruggen over het kanaal. Om 4 uur begon de aanval. Het regende.

De Fransen rukten over het niemandsland, een woest oord, vol granaattrechters.

Artillerie, gas, brandende vloeistoffen bestookten de zes Deutsche divisies, welke daar stonden en vreeselijke verliezen leden. De overlevenden weken, en weldra vielen Bixschoote en Kortekeer, een herberg, nu een redoute, op den weg naar Langemark. De Fransen bereikten de Sint-Jansbeek. Maar nu vielen de Duitschers aan. Zij werden teruggeslagen.

De Engelschen rukten gelijktijdig op; een eerste groep baande zich een weg naar Pilkem; Essen en Kruppshoeve, waren verlaten, te Pilkem was de weerstand klein. De Britten bereikten Kortebeek. Rechts van hen geraakte een tweede groep tot het puin van Langemark; een derde vertrok uit Wieltje en nam Sint-Juliens, op den straatweg Ieperen-Brugge; een vierde volgde de spoorlijn Ieperen-Roeselare en veroverde Frezenberg. De zesde kolonne had tot as den weg Ieperen-Meenen, die zeer golvend is. Het terrein was beter tot verdediging geschikt en de Britten moesten hier door hevige, bloedige gevechten bij Hooge en Sanctuary-wood het verzet breken. Toch bleven ze aan die punten meester. Tegenaanvallen volgden en den ganschen dag was de worsteling gruwelijk.

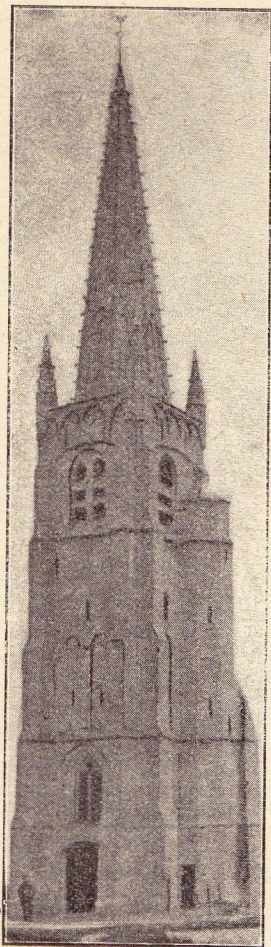
De uiterste rechtervleugel, zevende en achtste kolonne namen Hollebeke en Basse-Ville.

Toen de avond viel, had men op een front van 20 km. 2 1/2 km. tot 3 km. vorderingen gemaakt.

Men nam 6.000 gevangenen. Aan weerszijden waren de verliezen zwaar.

Den 1ⁿ Augustus regende het geweldig. De granaattrechters waren poelen vol water.

Daarin moest men dekking zoeken. Men stond tot aan de schouders in het water. De artillerie

Toren van Oud-Stuivekenskerke.

had het land geëffend, maar niet de beton-blokhuizen kunnen vernielen, die vreeselijke mitrailleurnesten waren en kogels zaaiden over de wildernis. En daar voerden de Duitschers hun reserven aan. Zij dreven de Engelschen bij Langemark, Westhoek en Sint-Juliens terug, namen die plaatsen weer en wierpen de tegenpartij achter de St. Jansbeek.

Den 3ⁿ ging Sint-Juliens weer aan de Engelschen over. Als ebbe en vloed deinsden de legers heen en terug, maar telkens was de grond met dooden en gewonden bedekt.

En 't bleef maar regenen. Men vocht in poelen en moerassen. Zoo bleef men worstelen op hetzelfde plekje. De Franschen zuiverden hoeven bij Langemark.

Den 5ⁿ namen de Duitschers Hollebeke, doch verloren het ook weer. En zoo duurde dit tot den 10ⁿ.

Heldendaden werden er bij menigte verricht. De Britten toonden ware doodsverachting.

Bij het Hooge lag een bosch, door de Britten « Zouavewood » gedoopt. Daaraan was nu de naam van majoor George James Christie verbonden.

Het 9^e Argyll en Sutherland Highlanders be-

zetten een boschje en moesten het 2^e Camerons versterken. Twee kompagnies vertrokken onder bevel van majoor Christie, die onder hevig granaatvuur zijn mannen over den Meenscheweg leidde, twee honderd meter ten Westen van Hooge.

Hier groeven de soldaten zich in. Wat later kreeg Christie bevel een kompagnie wat Zuiderliker bij het Sanctuary Wood te brengen. De mannen rukten op, onder het aanheffen van hun strijdkreet « Good old 9th Argylls!». Kameraden vielen, maar de overigen trokken zonder aarzelen verder.

Een scherpe geur van gas walmde door de lucht. De loopgraaf, waar men steun verleen moest, was op 't punt verloren te gaan.

« Here are the Argylls! » klonk het.

De afgematte verdedigers der Camerons zagen hun helpers en schepten nieuwen moed.

De bajonetten flitsten, en de Duitschers, die reeds een voet hadden in de begeerde stelling, werden in een onweerstaanbaren aanval terug geworpen.

De Argylls en Camerons wachtten nu de verdere gebeurtenissen af.

Eensklaps zagen ze een kompagnie kameraden naderen; de manschappen toch droegen de uitrusting der Camerons. Ze rukten aan door het Bellewaarde bosch, ten Noorden van den Meenscheweg en begaven zich naar de loopgraven van het 91^e.

Waren het Britten of vermomde Duitschers, want men had al meer met de lage listen van den vijand kennis gemaakt.

Het antwoord kwam van het 91^e, dat hevig begon te vuren.

Andere kompagnies van het 9^e Argylls verschenen uit het Zouave-wood. Hun aanvoerder, luitenant-kolonel Clark werd gedood. Majoor Christie begreep dat het 91^e in zijn strijd tegen de vermomde Duitschers hulp behoefde, daar het reeds week.

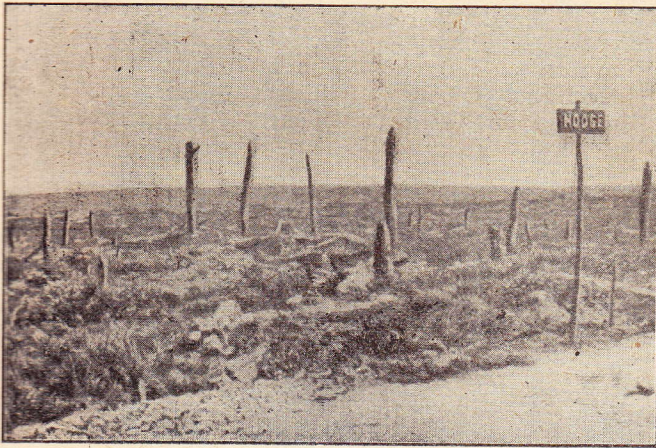
De toestand werd dreigend. Majoor Christie, die na den dood van Clark het kommando over alle Argylls had, leidde zijn mannen in het Zouavebosch terug. Reeds drie honderd man van het regiment waren gedood of gewond.

De Duitschers ontdekten van uit een kabelballon de stelling en dadelijk werd 't Zouave-wood hevig beschoten. De onderstand van Christie werd tweemaal opgeblazen, maar de majoor had als door een wonder geen letsel.

Nauwelijks een boom bleef ongedeerd. Het bosch stond daar met schamele stammen, waaraan slechts weinige takken overgebleven waren. En in die verwoesting lagen vele dooden, te midden van gebroken wapens, opengescheurde zandzakken, tusschen granaattrekkers versplinterd hout, gevelde boomen.

Maar de Argylls weken niet. Eindelijk werden ze afgelost en trokken ze naar Poperinghe in rustkwartier.

De rust duurde slechts een dag. Toen moest het regiment haastig naar Sint-Jan. De Duitschers beschoten daar de linie met gasbommen, en deden toen een aanval.

Wat er van Hooge overblijft.

Majoor Christie voerde zijn mannen aan. Deze stormden op den vijand in. Gruwelijk was het daar rondom hen. Overal lagen door gas getroffen makkers. Gewonden kermden om hulp.

Een hevige strijd ontstond. De Duitschers moesten terug. Christie had in de omgeving nog helpers gezocht. Ieder moest zijn kracht leenen.

De dappere officier werd zelf ernstig aan het been gewond. Drummer Bell, een zijner trouwe soldaten en een makker droegen hem weg.

't Regende granaten. Bell stelde zich dikwijls als een schild tusschen zijn overste en het vuur.

« Laat mij maar liggen en redt u zelve », zei Christie herhaaldelijk, maar daarvan wilden de Britten niet hooren.

Christie bereikte het hospitaal. Hij genas, maar was voor verderen dienst onbekwaam.

Hoeveel episode's zou men zoo kunnen vertellen.

Elf dagen waren nu verlopen. Het offensief was geluwd, de Duitschers seinden al over een mislukking, doch nog zware dagen zouden volgen.

Van 7 tot 10 Augustus was feitelijk alleen de artillerie aan 't woord. Den 10ⁿ namen de Engelschen Westhoek.

Van 10 tot 16 Augustus weer kalnte, maar den 16ⁿ begon de infanterie-strijd opnieuw. En nog altijd regende het.

De Fransen namen het bruggehoofd van Drie Grachten. De Engelschen namen Langemark terug en drongen nog 800 meter verder. Maar dat was geen vooruitgang.

De Duitschers pasten hier eenvoudig Hindenburgs nieuwe methode toe. Ze lokten de achtervolgers over een door het geschut omgewoeld terrein, en als de tegenstander vermoeid was, barstte eensklaps artillerievuur los en volgden aanvallen van stoottroepen.

Aldus geschiedde het eveneens nu. De Britten kwamen tot bij Poelkapelle, verloren daar veel volk en de overigen werden wanordelijk teruggedreven tot Langemark.

Bij Westhoek ging het op gelijke wijze toe. De Engelschen rukten tot aan het Polygoon-

bosch, waaruit plots een reserve stormde en den tegenstander achteruit wierp.

't Was weer een bloedige dag geweest. Men seinde dat men 2.400 gevangenen en 24 kanonnen genomen had, maar over de vele dooden en gewonden zwegen de berichten.

Den 17ⁿ maakten de Fransen eenige vorderingen bij Draaibank, waar ze echter op een waar moeras stootten.

Den 19ⁿ werkten de Britten met tanks van uit Langemark, voorafgegaan door kunstmatigen mist, doch doorslaande resultaten behaalden ze niet. En na den storm, daalde weer de kalnte over dit bloedig Vlaanderen.

Alleen artillerievuur meldde de berichten. 't Was een vreeselijk gedonder, dat tot ver in Frankrijk en in Nederland gehoord werd.

Den 22ⁿ Augustus namen de Engelschen met de hulp van tanks het Westelijk deel van het Ivernessbosch ten Noord-Oosten van Geluwvelt, nabij den weg Ieperen-Meenen.

Intusschen was ook in Noord-Frankrijk gestreden. Den 15ⁿ Augustus begonnen de Kanadezen een aanval bij Lens, in het koolbekken, namen hoogte 70 en eenige versterkte punten, sloten nauwer de stad in, maar konden de Duitschers er niet uit drijven.

En meer en meer verflauwde toen de strijd. We kunnen hier niet alle bijzonderheden vermelden, het nemen van een loopgraaf, een hoeve, een boschje, het verliezen weer van zulke punten, het terugnemen dan. Een maand lang brachten de legerberichten weinig nieuws.

't Is waar, dat het ongunstig weer aanhield, en het slagveld rond Ieperen een modderpoel was.

Ook verder in Frankrijk bij Mort-Homme, Le Chaume deden de Fransen aanvallen.

Den 20ⁿ Augustus had een hevige slag plaats; onze bondgenooten namen 8.000 gevangenen. Men ontlastte daardoor Verdun meer.

De uitslagen van het offensief waren tot nu toe gering.

Den 20ⁿ September hernamen de Britten het gevecht bij Geluwvelt. Ze veroverden het Ivernessbosch, het Glencorse woud, de Nonneboschen en een deel van Polygoonwoud, verder eenige bekend geworden hoeven, Potsdam, Vampier, Barry (weg Ieperen-Roeselare), Iberian, Gallipoli, nog meer links. 't Was een afschuwelijke worsteling met vlammenwerpers, tanks, vliegtuigen.

Zware verliezen, hooge offers, maar nog had men Passchendale, Becelare of Geluwvelt niet; punten, die men in 1914 toch bezat.

Den 25ⁿ namen de Britten Polygoonbosch en Zonnebeke. Maar het woud van Houthulst is nog steeds als een onneembare veste. Poelkapelle verspert even sterk den weg naar Roeselare.

En September bracht geen nieuwe uitslagen meer.

XXIV.

HET OFFENSIEF VAN 1917 IN
VLAANDEREN.

De strijd bij het Woud van Houthulst. — Verovering van Poelkapelle.

Den 4ⁿ Oktober gingen de Britten weer ten aanval over, tusschen Langemark en Geluwwelt.

't Bleek voor de Duitschers een verrassing. Immers de maand September was vrij kalm voorbij gegaan en men meende, dat de Britten uitgeput waren.

De Duitschers beraamden zelfs een tegenoffensief en hadden vijf divisies op het front in Vlaanderen tusschen Poelkapelle en Geluwwelt samengebracht.

Bij deze divisies scheen een zekere ontmoediging te zijn. 's Avonds te voren ontvingen Engelsche soldaten in de eerste loopgraven briefjes als dit:

« Waarde Tommies. De Duitsche Tommies groeten u. Wanneer de vrede? Antwoordt ons. »

Was het de Russische leer, welke hier aanhangers vond?

Hun generaal von Kuhn kloeg trouwens in een legerbevel over het steeds te laat ingrijpen der reserven. Deze moesten gereed staan, telkens de vijand een aanval begon en optreden zoodra men den tegenstander op het schijnbaar prijsgegeven terrein gelokt had.

Ja, er was ontmoediging en de Deutsche overheid nam zelfs maatregelen tegen desertie. Immers op hetzelfde terrein vielen nu al sedert twee maanden duizenden mannen en werden andere duizenden verminkt en gewond. En uit het vaderland kwamen brieven met klachten, over honger en ellende. De Winter naderde en wat zou dan de ellende zijn, zoowel thuis als hier onder de wapenen!

Luisteren we naar eenige berichten over die desertie, opgeteekend en verzonden aan de Nederlandsche grens, welke voor de Duitschers in Vlaanderen den eenigen uitweg tot de vrijheid bood.

Zoo schreef in September 1917 een korrespondent uit Zeeuwsch-Vlaanderen:

« Vier Duitsche deserteurs, infanteristen, zijn er in geslaagd van het front bij Ieperen te vluchten. Na hun uniformen begraven en burgerkleeren aangetrokken te hebben, begaven zij zich op weg en in drie dagen bereikten zij de grensversperring.

Een van hen bekleedde in het burgerlijk leven een vrij gewichtige betrekking. Hij sprak op grievende wijze over het tegenwoordig leven van de Deutsche soldaten, maar ook met liefde over zijn land. Wat hij meedeelde, is merkwaardig en bevestigt 't Engelsche communiqué, hetwelk meldde, dat de Duitschers verleden week bij Ieperen zware verliezen hebben geleden.

« Ware er geen versperring en strenge bewaking in Vlaanderen, de deserteurs kwamen niet bij honderden, maar bij duizenden», vertelde hij, en de anderen stemden het toe.

De strijd bij Ieperen was in den laatsten tijd geweldig. Van een groep van 482 manschappen, waartoe zij behoorden, zijn er juist geteld, 19 overgebleven. De anderen waren gesneuveld of zwaar gewond, meest op Maandag van de vorige week. Het blijft er een wanhopige strijd. De Engelschman is een dapper tegenstander. De oorlog is hem als een sport. De Britten staan voor niets en de Duitschers weten nu wel, hoe deerlijk zij bedrogen werden, toen men hen het Engelsche leger als minderwaardig afschilderde. Toch zijn deze soldaten van meening, dat de beslissing niet bij Ieperen zal vallen en de strijd daar niet uitgevochten kan worden. Bij Geluwwelt zijn het dezelfde loopgraven, die nu eens door de eene, dan weer door de andere partij veroverd worden.

De Deutsche overheid vreesd voor onlusten onder de eigen troepen en treedt daarom zeer streng op. Dit was de aanleiding geweest tot de vlucht van deze mannen. Zij waren zelf in een opstootje gewikkeld geweest.

Het begon over het voedsel. De deserteurs lieten mij het brood zien, dat zij kregen. Een bakker aan deze zijde van de grens onderzocht het en konstateerde dat het gebakken was van maïs en tarwe van zeer slechte kwaliteit.

« Voortdurend kwamen er klachten over het eten », vertelden de Duitschers. « Zoo ook even voor onze vlucht. Een luitenant voer tegen ons uit en zei, dat alles opperbest was. Toen kregen wij blikjes met gekonserveerd vleesch, dat echter hevigen dorst opwekte. Het op post staan was een kwelling, want het water uit grachten en beken is gevaarlijk met het oog op de besmetting door het aantal lijken. Er ontstond een nieuwe woordenwisseling en de luitenant sloeg een soldaat, maar kreeg van dezen met een gummistok een klap in den nek terug. Een streng onderzoek volgde en we zagen negen onzer kameraden voor het front fusilleeren.

Een tweede oorzaak van verzet is het gevoel, dat ge als vee wordt beschouwd. De aanval bij Geluwwelt geschiedde aldus. Wij moesten met de bajonet op de Engelschen instormen. Eigen mannen stonden achter ons met last te vuren op ieder, die wilde wijken. Wij hadden dus den dood zoowel achter als voor ons. Wat kan men dan anders doen dan gehoorzamen? Verder legt men strenge straffen op aan bekende weifelaars. Men geeft hun de gevaarlijkste plaatsen bij luisterposten, daar, waar voortdurend mijnontploffingen dreigen en gebruikt ze voor het vuilste werk.

Ook heerscht er ontevredenheid over de weinige konsideratie voor zieken. Een onzer kameraden was stijf van reumatiek en afgemat. Toch kon hij geen rust krijgen en moest op post staan. Wij hebben nog wacht voor hem gedaan, opdat hij rust kon nemen. »

De deserteurs wanhoopten aan het einde van den strijd. Alles wat men hen had voorgespiegeld, was anders uitgekomen. Na de laatste slachting op Maandag waren zij op weg gegaan naar de grens. Werden zij door gendarmen gegrepen, och, zij verkozen een snellen dood boven het leven aan het front. Een van hen sprak plat-Duitsch, wat hem in Vlaanderen goed te pas

Ons Vorstenpaar achter het front.

kwam. In den nacht van Dinsdag op Woensdag waagden zij den tocht over de grens, even ten Oosten van Middelburg. Zij schoven een ton tusschen den elektrischen draad en een gummi chauffeursjas werd binnen in de ton gelegd. De overtocht slaagde uitstekend.

Zij klommen over een dijk en waanden zich op Nederlandsch grondgebied, hoewel zij wisten dat de versperring niet overal de grenslijn volgt. Wel twijfelden zij een oogenblik toen zij aan een geheel verroest tramspoor kwamen. Een van hen ging op verkenning uit en bracht spoedig het welkome bericht, dat zij inderdaad in Nederland waren.

Den volgende dag kwam er een van den IJzer, waar de Britten nog herhaalde malen gepoogd hadden het verloren terrein bij Lombardzijde terug te winnen.

Deze deserteur was ziekelijk.

Menigmaal stond hij bij Stuivekenskerke acht uur op wacht, tot aan de borst in 't water. Kameraden vielen n... hem... Nu en dan een kreet, de doodsschreeuw van een, die verdronk. Lijken dreeven in den IJzer. Soms was de stank onuitstaanbaar. Bommen rukten lichamen uiteen. Gewonden, die men niet bereiken kon, kermden tot de dood zich over hen ontfermde.

De Belgen noemde hij « rappe kwade » mannen. Bij 't woord Engelschen vlamde zijn oog.

Men spreekt nu niet meer van Calais, maar ziet met angst den naderenden winter tegemoet. Nogmaals in sneeuw en water. Brood kregen ze genoeg, maar 't vleesch werd zeldzaam. Vijf maanden had de wanhopige de ellende der loopgraven doorstaan. 't Laatste was hij bij Leffinge. Vandaar vluchtte hij in burgerkleedren. Om de

schildwachten op de bruggen te mijden, zwom hij door kanalen en rivieren. Bij dage verschool hij zich, 's nachts zocht hij zijn weg, dikwijls al kruipend. Hij bedelde als 't donker was zijn voedsel.

Zes-en-vijftig dagen had hij noodig om van Leffinge de Nederlandsche grens in Noord-Brabant te bereiken. In Selzaete had hij Nederland wel gezien, maar dit onmogelijk kunnen bereiken. Hij is getrouwd en heeft een kind.

Te Eindhoven trof hij drie kameraden aan, gedeserteerde uhlanen. Samen zullen ze nu hun weg verder zoeken.

Dat zijn verhalen uit Vlaanderen...

Duizenden soldaten, duizenden vrouwen en moeders huiveren bij den naam Vlaanderen, eens het vreedzaam, mooi land... De oorlog heeft het tot een hel gemaakt. »

Dan ontmoette de korrespondent een deserteur uit den sektor Langemark, en schreef:

« Deze militair was gedeserteerd, nadat hij bij Poelkapelle (niet ver van Roeselare) in de borst gewond was. Drie dagen had hij achter een boschje gelegen en ontzettend geleden. Toen greep de gruw voor den krijg hem zoo hevig aan, dat hij na zijn herstelling niet meer blijven kon... « Ik zou gek geworden zijn », verklaarde hij.

O, veel zenuwgestellen worden in die natte, slijkerige loopgraven, onder dat waken en wachten weken lang, in de schaduw van den dood, die om de soldaten heen maait en velt, slaat en stormt, geweldig aangetast. En dikwijls als ik de soldaten van het front hoor vertellen, denk ik aan wat een Franschman uit de loopgraven schreef:

« De verdienste, de roem van ons zal nu zijn: niet krankzinnig te worden. »

« 't Duurt lang », « er is geen vooruitgang », « men zet niet door », 't wordt met een zekere onverschilligheid gezegd... ver van het front, waar men alleen van den oorlog in de kranten leest. Maar, wie nabij het front woont, huivert weer elken dag.

« Voor mijn deur », vertelde me een vrouw uit Roeselare, « stonden automobielen met gewonden. Een lange rij... Ik kon er niet naar zien en telkens moest ik weer. Daar lagen die arme kereels in hun eerste verband. 't Waren Duitschers, het waren onze vijanden..., maar 't waren toch iemands kinderen. Voor ons lag er een te sterven. Een kameraad kwam met een glas wijn. De gewonde schudde het hoofd. De vriend bood een stuk van een appel aan... Weer dat treurig hoofdschudden... O, die trek van lijden, van pijn, die lijkkleur... en als ge dan zelf een geliefde in den oorlog hebt! »

Nog een gevluchte vertelde van de worsteling om Zonnebeke, waar men vocht in slijk en granaattrechters vol vuil water. Hij had gewonden, die zich niet meer helpen konden en welke de brandkardiers onmogelijk wisten te bereiken, in die kuilen zien verdrinken.

Van sommige trechters kleurde het water zich bij wijlen rood van bloed. Hij noemde den slag een moordelij. Van doorbreken was geen sprake,